

Latvijas Republikas valsts darbinieku atalgojumu risināšanas jautājums Valsts un pašvaldību darbinieku centrālajā savienībā (1918/1926–1934)

The Issue of Resolving Salaries of State Employees of the Republic of Latvia in the Central Union of State and Municipal Employees (1918/1926–1934)

Helēna Emerberga, *Mg. hist.*

Rīgas Valsts 3. ģimnāzija

Vēstures un sociālo zinātņu skolotāja

E-pasts: helena.emerberga@inbox.lv

Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas bija jāsāk valsts iestāžu izveides process. Tajā būtiski bija civildienesta, darbalaika un amatu kategoriju dalījuma likumi, kuri noteica pamatbāzi valsts ierēdniecībai, kā arī ietekmēja vienu no valsts darbinieku nozīmīgākajiem jautājumiem – atalgojumu. Raksta mērķis ir konstatēt valsts darbinieku atalgojuma galvenos attīstības posmus caur Valsts un pašvaldību darbinieku centrālās savienības darbību, tādējādi papildinot izpratni par vienu no Latvijas valsts aparāta funkcionēšanas pamatprincipiem – ierēdniecības darbības motivāciju un apstākļiem. Līdz 1934. gadam valsts darbinieku atalgojumu jautājumā var izšķirt četrus posmus, kuri bija pakļauti ekonomiskajiem faktoriem, Saeimas un Ministru kabineta pieņemtajiem veiksmīgiem vai neveiksmīgiem lēmumiem, kā arī sadarbībai starp Saeimu, Ministru kabinetu un tādām organizācijām kā Valsts un pašvaldību darbinieku centrālā savienība.

Atslēgvārdi: atalgojums, darbinieku organizācijas, valsts darbinieki, valsts dienests, Valsts un pašvaldību darbinieku centrālā savienība.

After the proclamation of the Republic of Latvia, the process of establishing civil institutions had to begin. The base of civil administrator was created in compliance with several laws – law of civil service, law of working time and law of the division of job categories. These laws affected one of the most important issues for civil servants – salaries. The aim of the paper is to identify the main stages in the development of salaries of civil employees through the activities of the Central Union of State and Municipal Employees, thus providing a better understanding of one of the main principles of the Latvian state system – the motivation and working conditions of civil servants. By 1934, four stages could be drawn in the issue of civil servants, depending on economic

factors, successful or unsuccessful decisions taken by *Saeima* and the Cabinet of Ministers, and cooperation between *Saeima*, the Cabinet of Ministers and organisations like Central Union of State and Municipal Employees.

Keywords: salary, trade union, civil servants, civil service, Central Union of State and Municipal Employees.

levads

Pirmā pasaules kara izskaņā un impēriju bojāeja veicināja nacionālo valstu dibināšanu. Iepriekš minēto faktoru rezultātā tika proklamēta arī Latvijas Republika. Valsts pastāvēšanas pirmie gadi bija pārbaudījumu pilns laiks militārajā, politiskajā, saimnieciskajā un humānajā sfērā. Sākumā Latvijas likumdevējs pārņēma Krievijas likumdošanu,¹ tomēr tā nebija piemērota demokrātiskai valsts iekārtai, tādēļ praktiski viss bija jāveido no jauna, ieskaitot valsts ierēdniecību.

Valstī nodarbināto skaitu kopumā veidoja trīs grupas: valsts, pašvaldības un privātais sektors. Rakstā izvēlēti valsts darbinieki (bez valsts autonomajiem uzņēmumiem²), jo šie darbinieki (štata un ārštata³) veicināja valsts funkcionēšanu, veidojot civildienestu, kas sastāvēja no valsts augstāko (piemēram, ministrijas) un to pakļauto iestāžu darbiniekiem.⁴

Neatkarīgi no ieņemamā amata darbiniekam bija jānodrošina tiesiskā un sociālā aizsardzība, tajā skaitā konkurētspējīgs atalgojums, kas ietekmēja darbinieku sociālās un kultūras iespējas, amata pienākuma veikšanas kvalitāti un attieksmi pret darba devēju. Starpkaru periodā atalgojuma jautājums bija īpaši nozīmīgs, jo dzīves dārdzības⁵ dēļ algas nespēja nosegt pamatvajadzību izdevumus. Šāda problēma bija izteikta zemāko kategoriju valsts darbiniekiem.

Darbinieku sociālās aizsardzības jautājumos nozīmīgas bija arodbiedrības. Latvijā starpkaru periodā vēsturiskās pieredzes dēļ sākotnēji tajās dominēja sociāldemokrātu

ietekme, tomēr ar laiku tām pievienojās arī pilsonisko spēku arodbiedrības. Vairums no tām apvienojās 1926. gadā dibinātajā Valsts un pašvaldību darbinieku centrālajā savienībā (turpmāk VPDCS).⁶

Valsts darbinieku tiesiskā un materiālā stāvokļa, konkrēti, atalgojuma, jautājums, kā arī VPDCS pētniecība paplašina izpratni ne tikai par valsts ierēdniecības un galvenajiem arodkustības darbības principiem, bet arī par iekšpolitiskajiem un ekonomiskajiem procesiem. Būtiski ir apzināt pilsonisko arodbiedrību darbību, jo līdz šim darbinieku aizsardzības un līdzīgos jautājumos biežāk dominē ziņas par sociāldemokrātu ietekmi.

Raksta mērķis ir konstatēt valsts darbinieku atalgojuma galvenos attīstības posmus caur Valsts un pašvaldību darbinieku centrālās savienības darbību, tādējādi papildinot izpratni par vienu no Latvijas valsts aparāta funkcionēšanas pamatprincipiem – ierēdniecības darbības motivāciju un apstākļiem.

Raksta hronoloģiskās robežas ir no 1918. līdz 1934. gadam, kas atbilst parlamentārisma posmam un VPDCS darbībai, lai gan pēdējā darbu uzsāka 1926. gadā un darbību nepārtrauca arī Kārļa Ulmaņa autoritārajā režīmā. Rakstā netiks aplūkots laika posms pēc 1934. gada 15. maija, jo politiskā un sabiedriskā darbība tika ierobežota – Saeimas darbība bija pārtraukta, organizācijas likvidēja vai apvienoja. Apturēja iepriekšējo valsts augstāko iestāžu un organizāciju sadarbību dažādu jautājumu risināšanā, kas bija nozīmīgs arodbiedrību darbības princips.

Līdz šim pētnieki maz analizējuši ierēdņu jeb valsts darbinieku un arodkustības tēmu. Latvijas historiogrāfijā ierēdņu tēmas pētniecībā, kas aptver starpkaru periodu, jāmin trīs vēsturnieki: Valters Ščerbinskis,⁷ Jānis Taurēns⁸ un daļēji arī Aivars Stranga.⁹ Par darbinieku organizāciju izveides sākumposmu rakstījuši Līga Lapa¹⁰ un Jānis Bērziņš.¹¹ Vienlaicīgi vēstures literatūrā meklējamas arī vispārīgas ziņas un statistikas dati par starpkaru perioda arodbiedrībām.¹² Padomju okupācijas perioda veiktajos pētījumos¹³ novērojamas padomju ideoloģijas iezīmes. Vienu no jaunākajiem pētījumiem par arodkustību veikusi Guna Zariņa (Plakane), kas pētījusi Rīgas Arodbiedrību centrālbiroju.¹⁴

Ziņas par valsts darbinieku materiālo stāvokli un VPDCS darbību sniedz publicētie un nepublicētie avoti. Nepublicēto avotu bāzi veido Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli. Rakstā galvenokārt izmantoti VPDCS iekšējās lietvedības dokumenti, proti, sēžu protokoli, kuri atspoguļo VPDCS viedokli par atalgojuma jautājuma problēmu un to iespējamo risināšanas gaitu. Izmantoti arī publicētie avoti – likumdošanas akti (Likumu un valdības rīkojumu krājumu un Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājumu publikācijas), kuri tiesiski noteica valsts darbinieku stāvokļa būtību un izmaiņas.

Latvijas Republikas civildienests

Civildienesta likums. Neatkarības kara laikā Tautas padome un Latvijas Pagaidu valdība (turpmāk – LPV) okupāciju varu dēļ nespēja savu darbību izvērst visā Latvijas teritorijā. Iespēju robežās Latvijas valsts politikas veidotāji veica sekmīgu darbu. 1918. gada 19. novembrī LPV uzsāka ministriju izveides procesu, tādējādi pakāpeniski veidojās valsts iestāžu tīkls. Savukārt civildienesta likumu sāka izstrādāt

1918. gada nogalē. 1920. gada 14. aprīlī LPV pieņēma šo likumu (jauns civildienesta likums pieņemts 1927. gadā). Līdz tam tika izdoti atsevišķi noteikumi un rīkojumi par darbinieku iecelšanas, atcelšanas kārtību un par citiem jautājumiem.¹⁵

Latvijas valsts iestāžu darbinieku bāzes izveide nebija viegls process vairāku faktoru dēļ. Pirmkārt, kara sekas (lielais kritušo skaits un bēgļu kustība) veicināja speciālistu trūkumu. Otrkārt, bija jāpārbau da personas lojalitāte okupāciju varu dēļ. Valsts darbinieku bāzi galvenokārt veidoja latvieši, kuri saskatīja iespēju strādāt valsts labā un gūt finansiālu labumu.¹⁶ Valsts vidēji gadā nodarbināja 40 000 darbinieku, vairums no tiem bija vīrieši. Darbinieku (abu dzimumu) atbilstība amatam tika vērtēta pēc iepriekšējās darba pieredzes, jo valsts iestāžu augstākajos amatos bija nepieciešamas personas ar konkrētām zināšanām. Vairums šādu personu, kuras pēc tam strādāja valsts augstākajos amatos, darba pieredzi ieguva Krievijas impērijas valsts pārvaldē.¹⁷

Darba likums. 1922. gada 1. aprīlī Satversmes sapulce pieņēma “**Likumu par darba laiku**”.¹⁸ Likums noteica vienas darba dienas ilgumu, atpūtas dienas, piemaksas par virsstundām un citus jautājumus. Darba dienas ilgums fiziskā un garīgā darba darītājiem valsts, pašvaldības un sabiedriskajos uzņēmumos attiecīgi bija 8 un 6 stundas. Tas nebija universāls likums, jo atsevišķi darba likumi tika izstrādāti skolotājiem, ārstiem, policistiem, tiesnešiem, laukstrādniekiem un citiem.

Amatu dalījums kategorijās un atalgojums. Valsts darbinieki bija sadalīti amatu kategorijās, pēc kurām tika sastādītas atalgojumu tabulas. 1919. gada 11. aprīlī pieņēma noteikumus par ierēdņu dališanu 12 amatu kategorijās.¹⁹ 1920. gada februārī amatu dalījumu palielināja līdz 20 kategorijām, kas palika nemainīgas visu starpkaru periodu.²⁰

Pirmā amatu kategorija bija visaugstākā, divdesmitā – viszemākā. Visas amatu kategorijas tika iedalītas trijās grupās: augstākie valsts darbinieki (1.–7. kategorija), vidējie (8.–14. kategorija) un zemākie (15.–20. kategorija). Katrai ministrijai bija savs amatu kategoriju dalījums. Ieskiecējot visu trīs grupu valsts darbinieku amatus, par piemēru izvēlēta Satiksmes ministrijas Dzelzceļa virsvalde (turpmāk DzV).

Augstākie valsts darbinieki – DzV galvenais direktors (1. kat.), 2. kategorijā nebija neviena amata, galvenā direktora palīgs, direktori, materiālu apgādības priekšnieks (3. kat.), galvenais ārsts (4. kat.), direktoru palīgi, starptautiskās satiksmes inspektors un citi (5. kat.), Eksploatācijas nodaļas priekšnieks I šķira, Mašīnu un Ceļu iecirkņu priekšnieki I šķira (6. kat.), inspektori, Eksploatācijas nodaļas un Mašīnu un Ceļa iecirkņa priekšnieks II šķira un citi (7. kat.).

Vidējie valsts darbinieki – stacijas priekšnieks Rīga I, aptiekas pārzinis un citi (8. kat.), vecākais telegrāfa mehāniķis, kancelejas pārzinis virsvaldē un citi (9. kat.), Finanšu un eksploatācijas direkcijas preču uzmeklēšanas aģenti, vecākais ceļa meistars II šķira un citi (10. kat.), depo darbinīcu meistari I šķira, ceļu meistars I šķira un citi (11. kat.), konstruktori–zīmētāji, elektrotehniķi un citi (12. kat.), vecākais rīcības ierēdnis, I šķiras virskondutors vilcienos un citi (13. kat.), noliktavas pārzinis mašīnu iecirknī, biļešu un bagāžas taksētāji un citi (14. kat.).

Zemākie valsts darbinieki – lokomotīvu brigāžu rīkotājs, smērētāju brigāžu rīkotājs un citi (15. kat.), vagonu apskatītāji, I šķiras telefonists un citi (16. kat.), vecākais ugunsdzēsējs, II šķiras telefonists un citi (17. kat.), I šķiras pārmijnieks, lokomotīvu pavadonis un citi (18. kat.), remontstrādnieki, bagāžu un preču strādnieki un citi (19. kat.), 20. kategorijā nebija neviena amata.²¹ Tieši vidējo un zemāko kategoriju darbiniekiem bija nepieciešams valsts

atbalsts tiesiskā un sociālā stāvokļa uzlabošanā, un šīs prasības pauda arodbiedrības.

1921. gads bija nozīmīgs valsts darbiniekiem pieņemto likumu un noteikumu dēļ. Tika izdots viens no pirmajiem plašākajiem valsts dienesta amatu saraksta likumiem, kas vienkopus aptvēra visus valsts pārvaldes aparāta darbiniekus, sākot ar ministriem un noslēdzot ar tehniskajiem darbiniekiem.²² **“Noteikumi par valsts dienestā strādājošo personu sadalīšanu amatu kategorijā”**²³ bija būtiski, jo tie noteica algu attiecības starp augstāko un zemāko amata kategoriju, proti, 1 : 6. 1923. gadā **“Noteikumi par civilresora darbinieku atalgojumu”**²⁴ noteica, ka 1. kategorijas darbinieki saņēma Ls 360, attiecīgi 20. kategorijas darbinieki – Ls 60.

Amatu kategorijas bija nepieciešamas detalizētākai atalgojuma noteikšanai, jo katra amatu kategorija bija sadalīta vairākās pakāpēs (sk. 1. tab.) Pēc trīs nostrādātiem gadiem darbinieks pārgāja nākamajā kategorijas pakāpē.²⁵ Valsts darbinieki saņēma arī citas piemaksas (gan naudas, gan naturāliju veidā), kā 13. mēneša algu, un ģimenes piemaksas (bez tam valsts darbiniekiem bija arī savi ārsti, pie kuriem medicīnisko palīdzību varēja saņemt gan darbinieks, gan viņa ģimenes locekļi). Noteikumu grozīšanas dēļ ģimenes piemaksas lielums bija no 8 līdz 10% no darbinieku algas. Piemaksas varēja saņemt par katru ģimenes locekli, kurš nebija darba tiesiskajās attiecībās vai apmeklēja skolu līdz 18 gadu vecumam.²⁶ 1930. gadā bija 40 798 valsts darbinieku ģimeņu locekļi, kuri saņēma ģimenes piemaksas (1929. gadā – 39 883, 1927. gadā – 33 379 un 1924. gadā – 29 982).²⁷ Šīs piemaksas nav viennozīmīgi vērtējamas. Tie bija papildu ienākumi, tomēr tās veicināja atkarību no šādiem pabalstiem un kavēja vispārējo algu paaugstināšanu. Vēsturniece Ineta Lipša ģimenes piemaksas definē kā vienu no līdzekļiem, lai starpkaru perioda

Valsts ierēdņu algas un pakāpes

In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 24. burt., 1925, 566. lpp.

Amata kat.	Attiecīgās pakāpes alga (Ls)						
	1	2	3	4	5	6	7
1.	600	630	660				
2.	540	570	600				
3.	480	505	530				
4.	400	420	440	460			
5.	340	357	374	391			
6.	300	315	330	345			
7.	260	273	286	299	312		
8.	210	220	230	240	250		
9.	180	189	198	207	216		
10.	150	158	165	173	180		
11.	130	137	143	150	156		
12.	112	118	123	129	134		
13.	102	107	112	117	122		
14.	94	98,5	103	107,5	113	116,5	
15.	87	91,5	96	100,5	105	109,5	
16.	80	84	88	92	96	100	
17.	74	77,5	81	84,5	88	91,5	95
18.	69	72,5	76	79,5	83	86,5	90
19.	64	67	70	73	76	79	82
20.	60	63	66	69	72	75	78

sabiedrībā nostiprinātos apziņa, ka sievietei nav jāstrādā algots darbs. Tādējādi visvairāk šīs piemaksas saņēma precētie vīrieši.²⁸

1925. gadā valsts darbinieki piedzīvoja kārtējās izmaiņas atalgojumu aprēķināšanā, tomēr lielākai daļai darbinieku tās izraisīja neizpratni, sašutumu, domājams, arī dusmas. Ministru prezidents Hugo Celmiņš apstiprināja “**Noteikumus par valsts darbinieku atalgojumu**”,²⁹ kas palielināja algas līdz 10. amatu kategorijai. Finansiālu labumu ieguva ierēdņi, kuri pirms tam saņēma lielākas algas. Protams, valsts pārvaldē speciālistiem amata pienākumi bija atbildīgi un to izpilde prasīja konkrētas zināšanas un izglītības līmeni, tomēr augstākie ierēdņi nebija vienīgie, kuri saskārās ar augsto dzīves dārdzību. Jaunās izmaiņas grozīja atalgojumu attiecības uz 1 : 10, kas bija pretrunā ar 1921. gada izdoto likumu.

Atalgojuma jautājums Valsts un pašvaldību darbinieku centrālajā savienībā

Atalgojums 20. gadu nogalē. 1925. gada atalgojuma grozījumi bija pamats valsts darbinieku organizāciju aktīvai darbībai, kuru mērķis bija panākt labvēlīgāku iznākumu vidējo un zemāko amatu kategoriju darbiniekiem. Bija divi galvenie iespējamie darbības risināšanas soļi. Pirmais – samazināt augstāko ierēdņu algas, bet tas nebija populārs risinājums. Otrais – atalgojumu paaugstināt darbiniekiem, kuri 1925. gada izmaiņās netika skarti. Abos variantos bija arī prasības atgriezties pie 1 : 6 algu attiecības un 20. kategorijas 1. pakāpes algu paaugstināt līdz Ls 100, jo ar šādu summu cilvēks varēja zināmā mērā nosegt nepieciešamos izdevumus.³⁰ Šo

variantu atbalstīja lielākā darbinieku daļa. Arī valsts likumdevējs un izpildvara orientējās uz otro variantu, tomēr tas prasīja lielus finansiālus līdzekļus, kas valstij radīja grūtības.

Atalgojumu risināšanas jautājumā aktīvi iesaistījās darbinieku organizācijas, tajā skaitā VPDCS. Līdz 1929. gadam tā Saeimas komisijām un attiecīgām ministrijām sūtīja ziņojumus par iespējamiem algu paaugstināšanas variantiem, apmeklēja Saeimas komisiju sēdes³¹ un publicēja viedokļus preses izdevumos, tomēr rezultātu nebija.

No 1925. līdz 1928. gadam valsts darbinieku algu jautājumā izmaiņu nebija. To varēja ietekmēt trīs Saeimu sasaukumu nomaiņa. Atbilstoši Saeimas kārtībai iepriekšējo sasaukumu neizskatītie likumprojekti automātiski netika pārņemti, tie bija jāiesniedz no jauna, un viss izskatīšanas process bija jāsāk no sākuma, kas prasīja daudz laika. Tomēr 1929. gadā divas reizes grozīja algu tabulas: pirmo reizi 29. jūnijā, otro – 21. decembrī (sk. 2. tab.). Pirmajā reizē darbinieku organizācijas nebija

apmierinātas ar rezultātu, un tās turpināja darbu pie iespējamiem algas paaugstināšanas mehānismiem. Grozījumi notika vairāku faktoru dēļ – veiksmīga sadarbība starp likumdevēju, izpildvaru un organizācijām, valsts finansiālās iespējas. Kopumā valsts augstākās iestādes uzklusēja un ņēma vērā VPDCS prasības, jo tā bija lojāla Latvijas valstij un demokrātijai, kā arī risinājuma soļos piedāvāja loģiskas prasības, kuras laika gaitā varētu realizēt, tomēr pozitīva iznākuma rezultātā noteicošais faktors bija valsts finansiālās iespējas, kas kavēja vēlamo rezultātu sasniegšanu.

1929. gadā VPDCS apvienoja 13 organizācijas, kuras pārstāvēja vairāk nekā 15 000 darbinieku (1934. gadā VPDCS apvienoja 17 577 aktīvos biedrus³²). Kopīgas rīcības izstrādei VPDCS valde aicināja izteikt organizāciju viedokļus par algu attiecībām un ģimenes piemaksām.³³ Uz atbilžu pamata³⁴ VPDCS valde izstrādāja jaunu vēlamo algu tabulu (sk. 2. tab.). Tā vēlējās visām amatu kategorijām vienmērīgu algas paaugstinājumu par 10–12%,

2. tabula

Valsts ierēdņu algu izmaiņas

In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 3. burt., 1923, 22.–23. lpp.; ibidem, 24. burt., 1925, 566. lpp.; ibidem, 14. burt., 1929, 265. lpp.; ibidem, 20. burt., 1929, 364. lpp.

Amata kat.	Alga 1923., Ls	Alga 1925., Ls	Alga 29.06.1929., Ls	Alga 21.12.1929., Ls	VPDCS alga 1929., Ls	Amata kat.	Alga 1923., Ls	Alga 1925., Ls	Alga 29.06.1929., Ls	Alga 21.12.1929., Ls	VPDCS alga 1929., Ls
1.	360	600	740	740	740	11.	130	130	166	181	255
2.	350	540	666	666	660	12.	112	112	144	159	230
3.	340	480	592	592	590	13.	102	102	131	144	205
4.	300	400	494	494	530	14.	94	94	121	131	185
5.	270	340	420	430	480	15.	87	87	113	121	165
6.	250	300	370	380	430	16.	80	80	104	111	150
7.	230	260	321	333	390	17.	74	74	97	103	135
8.	194	210	259	274	350	18.	69	69	91	95	120
9.	172	180	227	242	315	19.	64	64	84	88	100
10.	146	150	190	206	285	20.	60	60	80	84	100

jo līdz tam bija vērojama pārāk dažāda procentu amplitūda (no 6 līdz 24%).³⁵

Izpratnes iegūšanai par valsts darbinieku atalgojuma lielumu tas jāsalīdzina, piemēram, ar strādnieku vidējo dienas algas likmi par astoņu stundu garu darba dienu. Strādnieku dienas likmes summa mainījās vairāku faktoru dēļ. Pirmkārt, atkarībā no tā, kādā nozarē darbinieks strādāja, jo audējiem, krāsotājiem, kurpniekiem vai citiem atšķīrās dienas likme. Otrkārt, vai strādnieks bija vīrietis vai sieviete. Treškārt, vai bija kvalificēts, nekvalificēts strādnieks vai strādniece vai māceklis. Ceturtkārt, darba vietas lokācija – Rīgā dienas algas likme bija lielāka nekā pārējos Latvijas novados. 1929. gadā Rīgā kvalificēts strādnieks vidēji saņēma Ls 6,50, kvalificēta sieviete – Ls 3,60, nekvalificēts strādnieks un strādniece attiecīgi – Ls 4,55 un Ls 2,65, savukārt māceklis saņēma Ls 2,15.³⁶

Salīdzinot tabulas datus, var konstatēt, ka minimālā alga nerasniedza cerētos Ls 100 un vēlamo algu attiecību 1 : 6. Zemākajām amatu kategorijām algas lielums bija manāmi uzlabojies, bet pirmo četru amatu kategoriju algas palika nemainīgas. Tomēr šīs izmaiņas būtu jāvērtē pozitīvi, jo valsts darbinieki nebija vienīgie, kuri pieprasīja algu palielināšanu, piemēram, arī skolotāju organizācijas strādāja pie algu palielināšanas mehānisma, kā arī pēdējos gados lauksaimniecības sektors piedzīvoja neražas gadus, kuru rezultātā valstij bija jāsniedz finansiāls atbalsts. 1929. gada algu paaugstināšana parlamentārisma posmā bija pēdējā, jo turpmākajos gados Lielās ekonomiskās krīzes dēļ notika pretējais.

Atalgojums 30. gadu sākumā. Krīzes laikā teorētiski nenotika pamatalgu samazināšana, tā vietā izdeva cita veida grozījumus: **izdienu pakāpju perioda palielināšana** (pakāpeniski no 3 līdz 5 gadiem), **3–20 procentu atvilkšana no algas** un **ģimeņu piemaksu samazināšana** (ne mazāk par Ls 9 par vienu apgādājamo (par

dzīvesbiedru vairs nesaņēma), bet ne vairāk par Ls 15. Neilgu laiku visiem darbiniekiem noteica vienādas ģimenes piemaksas – Ls 9, bet pēc tam atgriezās pie pirmā variantā).³⁷ Vienlaikus **valsts darbinieku skaita samazinājums** nebija pārlietu kritisks. Lielākais darbinieku samazinājums vērojams 1932.–1933. gadā, kad darba attiecības pārtrauca 8237 personas.³⁸

Sākotnēji VPDCS apzinājās krīzes ietekmi uz valsts ekonomiku, tādēļ nenostājās pilnīgā opozīcijā par procentu atvilkumiem no algas un izdienas pakāpju termiņa palielināšanu. Saeimas deputāts un VPDCS loceklis Kārlis Kiršteins kādā VPDCS valdes sēdē ziņojis, ka “[valsts ekonomiskais] stāvoklis ir drūms, valsts ienākumi neceļas, bet gan krītas”.³⁹ Tajā pašā laikā valsts darbinieku finansiālā stāvokļa negatīvās ietekmes mazināšanai VPDCS vēlējās pazemināt prasību apmērus, piemēram, kopējo atvilkumu summu no algām ieteica ieturēt ap Ls 10,8 milj., nevis plānoto Ls 12,1 milj. apmērā.⁴⁰ Vienlaikus VPDCS kategoriski iebilda un protestēja pret štatu samazināšanu, kā arī pret ideju par sievas–ierēdnes atlaišanu no darba.⁴¹

VPDCS Saeimas un Ministru kabineta (turpmāk – MK) pārstāvjiem regulāri sūtīja ziņojumus, kuros aicināja nepasliktināt valsts darbinieku finansiālo stāvokli un apzinātāk plānot valsts izdevumus. VPDCS komunicēja arī ar Saeimas partiju pārstāvjiem,⁴² lai konstatētu attieksmi pret valsts darbinieku stāvokli krīzes laikā un iespējamus risinājuma soļus.

VPDCS veiktās darbības nenodrošināja vēlamo rezultātu, tādēļ mainījās tās attieksme un tika realizētas citas darbības situācijas uzlabošanā. VPDCS organizēja delegātu un protesta sapulces, kurās lēma par turpmākajiem rīcības plāniem. Viena no šādām delegātu sapulcēm notika 1933. gada 27. februārī, kurā izvirzīja piecas prasības: 1) pēc VPDCS domām, piemaksas lauksaimniecības produktiem bija

pārāk augstas, tādēļ tās jālikvidē; 2) iestādēm, privātpersonām un politiskajām partijām jāsamazina pabalsti; 3) bezdarba fonda līdzekļi jāpapildina no Kultūras fonda līdzekļiem; 4) jālikvidē dubultie amati vai iespēju robežās jāsamazina alga divu darba vietu gadījumā; 5) jāsamazina cenas pirmās nepieciešamības precēm, piemēram, cukuram un maizei.⁴³ Šīs prasības tika nodotas Saeimas frakcijām un MK. To nepildīšanas gadījumā

“Centrālā[s] [Savienības] valde dos rīkojumu saviem biedriem izvest ekonomisko boikotu. [...] rīcības pamatnoteikumi būs šādi: ievērot vislielāko taupību un izdot pēc iespējas mazāk naudu, atturēties no sviesta un gaļas pirkšanas [...]. Pāriet [...] uz veģetāriem ēdieniem, atturēties no smēķēšanas un alkohola lietošanas. Nepirkt jaunas drēbes. Neirēt vasarnīcas. Gaļas produktus aizvietot ar zivīm. Nepieciešamos produktus iegādāt tikai no sīktirgotājiem [...]. Taupību turpināt līdz boikota pavēles atsaukšanas.”⁴⁴

Tā paša gada aprīli VPDCS “deva vēl vienu iespēju” Saeimai un MK nepasliktināt valsts darbinieku stāvokli. Krīzes dēļ notika pretējais – ģimeņu piemaksu samazināšana, tādēļ maijā VPDCS valdei aktuālāks kļuva jautājums par ekonomiskā boikota izsludināšanu. Valsts darbinieki un to organizācijas boikotu neuztvēra viennozīmīgi. Šāda veida tēriņi galvenokārt bija konstatējami starp augstākajiem valsts ierēdņiem, tādēļ liela daļa valsts darbinieku šo aicinājumu uztvēra kā iespēju augstāko kategoriju ierēdņiem solidarizēties ar pārējiem darbiniekiem. Savukārt otra daļa uzskatīja, ka boikots situāciju neuzlabos. Šajā grupā ietilpa arī kreisāk orientēti darbinieki un organizācijas, kuras VPDCS iniciatīvu neatbalstīja divu iemeslu dēļ: 1) politiskā sašķelētība – nevarēja atbalstīt otras frontes idejas, 2) boikotam nav jēgas, jo tajā nepiedalījās

visi valsts darbinieki. Šim argumentam var piekrist, jo kopumā darbinieku pasivitātes dēļ boikots nerasniedza savus mērķus.⁴⁵

1934. gadā varēja konstatēt krīzes ietekmes mazinājumu, tādēļ VPDCS izstrādāja rezolūciju,⁴⁶ kurā pieprasīja atjaunojot valsts darbinieku pirmskrīzes stāvokli, bet arī šādam solim nebija vēlāmā rezultāta. Tikai 1937. gadā sāka atcelt krīzes periodā pieņemtos noteikumus.⁴⁷

Secinājumi

Latvijas valsts aparāts un ierēdniecība sāka veidoties uzreiz pēc valsts proklamēšanas, tomēr Neatkarības kara dēļ tas bija ierobežots process. Tautas padome un Latvijas Pagaidu valdība iespēju robežās veiksmīgi izveidoja pamatu valsts iestādēm, izstrādājot likumu par valsts darbinieku amatu kategorijām, algām un civildienestu. Satversmes sapulce turpināja izstrādāt likumus, kas noteica valsts iestāžu funkcionēšanu un darbinieku darba apstākļus. Valsts finansiālo iespēju robežās Saeima turpināja iesāktu darbu, pieņemot veiksmīgus un neveiksmīgus lēmumus, kas noteica sabiedrības domu un darbinieku organizāciju darbības virzienus.

Latvijas valsts aparāta funkcionēšanas pamatu nodrošina iestāžu tīkla izveide ar atbilstoši speciālistiem, tomēr svarīgs ierēdniecības darbības motivācijas aspekts bija atalgojums. Tā noteikšanai, balstoties uz divdesmit amatu kategorijām, izstrādāja algu tabulas. Papildus algai valsts darbinieki varēja saņemt dažādas piemaksas un 13. mēneša algu, vienlaikus valsts darbinieks saņēma ģimenes piemaksas par bērniem un dzīvesbiedru, ja tas nestrādāja.

Parlamentārisma periodā valsts darbinieku algas jautājumā var izšķirt četrus posmus. Pirmais – no 1918. līdz 1925. gadam. Šajā periodā tika izstrādāti pamati atalgojuma sistēmai, nosakot algu lielumu,

piemaksas (ģimenes un 13. mēneša alga) un algu attiecību 1 : 6 starp augstāko un zemāko amata kategoriju, kas sabiedrībā radīja izpratni.

Otrais – no 1925. līdz 1928. gadam. Algas palielināja pirmajām desmit amatu kategorijām. Tas rezultējās ar algu attiecību krasu izmaiņu – 1 : 10, kas bija pretrunā ar likumu, un radīja būtisku iemeslu iedzīvotāju sašutumam, jo dzīves dārdzība skāra ne tikai augstākos, bet arī vidējos un zemākos ierēdņus. Vienlaikus pēdējās septiņas amatu kategorijas nerasniedza organizāciju aprēķināto dzīves minimuma algu Ls 100. No tā brīža valsts darbinieku organizācijas, tajā skaitā VPDCS, sadarbibā ar Saeimu un MK strādāja pie 1925. gada algu izmaiņu grozīšanas par labu vidējām un zemajām amatu kategorijām dzīves dārdzības dēļ. Līdz 1928. gadam nebija vērojams progress jautājuma risināšanā, kā vienu no iemesliem var minēt trīs Saeimu sasaukumu maiņu.

Trešais – 1929. gads. Algu tabulas tika grozītas divas reizes. Tas notika vairāku faktoru dēļ: veiksmīga sadarbība starp Saeimu, MK un organizācijām, un valsts finansiāli iespēju robežās to spēja realizēt. Rezultātā Ls 100 algu nesaņēma tikai trīs pēdējās amatu kategorijas.

Ceturtais – Lielās ekonomiskās krīzes ietekme Latvijā (1930–1934). Finanšu taupīšanas dēļ tika ietekmēts valsts darbinieku

materiālais stāvoklis. Algas pēc būtības netika samazinātas, bet palielināja termiņu izdienas pakāpēm, kas pagarināja iespēju darbiniekam saņemt nākamās amata kategorijas pakāpes algu, samazināja ģimenes piemaksas un citus pabalstus. VPDCS krīzes sākumā apzinājās nepieciešamību pēc līdzekļu taupīšanas, tādēļ krasi nenostājās pret ierobežojumiem, tomēr neatbalstīja štatu samazināšanu. VPDCS viedoklis mainījās, kad valsts augstākās iestādes katru gadu izdeva citus likuma grozījumus, kas pasliktināja darbinieku finansiālo stāvokli. VPDCS izmantoja visus likumiskos darbības soļus, lai paustu savu nostāju un mēģinātu ietekmēt lēmumu pieņemšanu. Tie bija – ziņojumu sūtīšana Saeimas komisijām, frakcijām un MK, dalība Saeimas komisiju sēdēs, rakstu publicēšana preses izdevumos, sanāksmju organizēšana, rezolūciju rakstīšana un ekonomiskā boikota izsludināšana. Tomēr neviens no šiem mēģinājumiem nerasniedza cerēto mērķi. Valsts augstākās amatpersonas apzinājās sabiedrības neapmierinātību, tomēr nebija valsts finansiālo iespēju izpildīt organizāciju prasības.

Valsts amatpersonas pie pirms krīzes situācijas pamazām sāka atgriezties vien 30. gadu otrajā pusē, bet drīz pēc tam sākās Otrais pasaules karš un okupācijas periods, kas pilnīgi izmainīja politisko, ekonomisko, saimniecisko un sabiedrisko iekārtu.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ 1919. gada 5. decembrī Latvijas Tautas padome pieņēma “Likumu par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā”. Ja Tautas padome nebija izstrādājusi jaunus likumus, tad stājās spēkā likumi, kuri pieņemti Krievijā līdz 1917. gada 24. oktobrim. (Nr. 154. Likums par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā. In: Likumu un valdības rīkojumu krājums, 13. burt. Rīga 1919, 170. lpp.)

² Valsts autonomie uzņēmumi bija Latvijas Banka, Valsts zemes banka, Latvijas Hipotēku banka, Latvijas Nacionālais teātris, Latvijas Nacionālā opera, Latvijas telegrāfa aģentūra, Valsts kuģu pārvalde, Juglas elektrības uzņēmumu pārvalde, Valsts elektrotehnikas fabrika, Liepājas kara ostas darbnīca. Lielās ekonomiskās krīzes laikā valsts pārņēma savā īpašumā Liepājas drāšu fabriku, Valsts cukura monopola pārvaldi, Liepājas, Jelgavas un Krustpils cukura fabriku.

- ³ Štata darbinieks bija pastāvīgs ierēdnis, kurš pieņemts konkrētā amatā. Ārštata – darbinieks, kuram bija noteikts pārbaudes laiks, kurš izpildīja pagaidu vietu vai aizvietoja citu darbinieku, vai arī kuram bija noslēgts brīvais darba līgums.
- ⁴ Nr. 148. Instrukcija par civildienesta noteikumu piemērošanu. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 16. burt. Rīga 1928, 490.–491. lpp.
- ⁵ Dzīves dārdzība ir statistikas rādītāji par iedzīvotāju izdevumiem. Tie attiecināmi uz strādniecību, atsevišķos gadījumos uz sabiedrības vidusslāni – ierēdņiem un kalpotājiem. Tās aprēķināšanai tiek ņemtas pārtikas, dzīvokļa, apkurināšanas, apgaismošanas, apģērba, higiēnas preču un kultūras pasākumu summas. Aprēķini tiek veikti attiecībā pret viena vīrieša vidējiem patēriņiem mēnesī. Starpkaru Latvijā dzīves dārdzību aprēķināja pēc šāda izdevumu sadalījuma: pārtikai – 50%, dzīvoklim – 15%, apkurei – 8%, apgaismošanai – 2%, apģērbam – 15%, higiēnai – 5% un kultūras pasākumiem – 5%. Latvijā dzīves dārdzības rādītājus aprēķināja Valsts statistiskā pārvalde par katru kultūrvēsturisko novadu, Rīgu un provinci atsevišķi, tāpēc nav sastopami kopīgie valsts rādītāji. Rādītāju atspoguļošanai izmantoja divus veidus – procentus (nenorādot % zīmi) un cenās. Aprēķināšanā tika izvēlēts viens gads, kas salīdzināts ar citiem. (Dzīves dārdzības statistika. In: Latviešu konversācijas vārdnīca, 4. sēj., red. A[RVEDS] ŠVĀBE, A[LEKSANDRS] BŪMANIS un K[ĀRLIS] DIŠLĒRS. Rīga 1929/30, 6556.–6561. sl.; Latvijas statistiskā gada grāmata 1932. Rīga 1933, 196. lpp.)
- ⁶ 1924. gadā dibināja Valsts darbinieku centrālo savienību (turpmāk – VDCCS). Darbības paplašināšanas, lielākai darbinieku skaita un organizāciju apvienošanai un veiksmīgākai mērķu sasniegšanai 1925. gadā VDCCS sāka organizēt VPDCS dibināšanas kongresu, kas notika 1926. gada 20. augustā.
- ⁷ VALTERS ŠČERBINSKIS. Pirmie soļi. Latvijas valsts un tās pārvaldes izveidošana. In: 1918.–1920. gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās. Rīga 2013, 16.–67. lpp.
- ⁸ JĀNIS TAURĒNS. Ierēdniecība. In: INESIS FELDMANIS (zin. red.). 15. maija Latvija. Rīga 2017, 126.–133. lpp.
- ⁹ AIVARS STRANGA. LSDSP un 1934. gada 15. maija valsts apvērsums: demokrātijas likteņi Latvijā. Rīga 1998.
- ¹⁰ LĪGA LAPA. Arodorganizāciju pirmsākumi Latvijā 1905. gadā. In: JĀNIS GRAUDONIS (red.). Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls 1992, Nr. 2, 89.–106. lpp.
- ¹¹ JĀNIS BĒRZIŅŠ. Latvijas rūpniecības strādnieku sociālais portrets 1900–1914. Rīga 2009.
- ¹² Sk. ANDREJS VECKALNS. Daži dati no Latvijas arodnieciskās kustības vēstures. In: Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados. Rīga 1928; ĀDOLFS ŠILDE. Latvijas vēsture 1914–1940. Stokholma 1976; ARNOLDS AIZSILNIEKS. Latvijas saimniecības vēsture 1914–1945. Stokholma 1968–1976.
- ¹³ Sk., piem., JOSIFS ŠTEIMANIS. Ciņā pret kapitālu. Arodkustība Latvijā no 1920. līdz 1940. gadam. Rīga 1959.
- ¹⁴ Sk. GUNA PLAKANE. Legālo kreiso sabiedrisko organizāciju sociālpolitiskā darbība Latvijā 1920. gados: Rīgas arodbiedrību centrālbiroja piemērs. Maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga 2020; GUNA PLAKANE. Sociālās apdrošināšanas politiskie aspekti: Rīgas Arodbiedrību centrālbiroja darbība slimokasēs 20. gadsimta 20. gadu otrajā pusē. In: Latvijas Universitātes Žurnāls Vēsture 2021, Nr. 11/12, 44.–58. lpp.
- ¹⁵ ŠČERBINSKIS, Pirmie soļi, 26. lpp.; EDVĪNS DANOVSKIS. Establishment of the Civil Service in Latvia after the Proclamation of the State (1918–1920). Civildienesta izveidošanās Latvijā pēc valsts proklamēšanas (1918–1920). In: Latvijas Universitātes Žurnāls. Juridiskā zinātne. Starptautiskā zinātniskā konference “Tiesību-politiskā situācija Baltijas jūras reģionā pirms un pēc Pirmā pasaules kara (1917–1922). Jaunu valstu dibināšana un to konstitucionāli tiesiskā dimensija”, Nr. 7, 84.–98. lpp., šeit 86.–87. lpp. Rīga 2014; Nr. 172. Noteikumi par civildienestu. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 20. burt. Rīga 1927, 599.–606. lpp.
- ¹⁶ ŠČERBINSKIS, Pirmie soļi, 56.–58. lpp.
- ¹⁷ Ibidem, 56. lpp.

- ¹⁸ Nr. 74. Likums par darba laiku. In: Likumu un valdības rīkojumu krājums, 7. burt. Rīga 1922, 139.–141. lpp.
- ¹⁹ ŠČERBINSKIS, Pirmie soļi, 59. lpp.
- ²⁰ Sikāk par valsts dienesta amata sarakstiem sk.: Valdības rīkojumi un pavēles. In: Valdības Vēstnesis, 03.03.1920., 1. lpp.; ibidem, 04.03.1920., 1.–2. lpp.; ibidem, 09.03.1920., 1. lpp.; ibidem, 10.03.1920., 1. lpp.; ibidem, 17.03.1920., 1.–2. lpp.; ibidem, 18.03.1920., 1. lpp.; ibidem, 19.03.1920., 1. lpp.
- ²¹ Nr. 135. Valsts civildienesta amatu saraksts. In: Likumu un valdības rīkojumu krājums, 24. burt. Rīga 1925, 579.–591. lpp.
- ²² Nr. 101. Valsts dienesta amatu saraksts. In: Likumu un valdības rīkojumu krājums, 10. burt. Rīga 1921, 161.–172. lpp.
- ²³ Nr. 100. Noteikumi par valsts dienestā strādājošo personu sadalīšanu amatu kategorijās. In: Likumu un valdības rīkojumu krājums, 10. burt. Rīga 1921, 160. lpp.
- ²⁴ Nr. 25. Notikumi par civilresoru darbinieku atalgojumu. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 3. burt. Rīga 1923, 22.–23. lpp.
- ²⁵ Nr. 133. Noteikumi par valsts darbinieku atalgojumu. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 24. burt. Rīga 1925, 566. lpp.
- ²⁶ Nr. 25. Notikumi par civilresoru darbinieku atalgojumu. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 3. burt. Rīga 1923, 22.–23. lpp.; Nr. 133. Noteikumi par valsts darbinieku atalgojumu, 569. lpp.; Nr. 156. Noteikumi par valsts darbinieku atalgojumu. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 14. burt. Rīga 1929, 268. lpp.
- ²⁷ VALSTS STATISTISKĀ PĀRVALDE. Latvijas statistiskā gada grāmata 1929. Rīga 1930, 447. lpp.
- ²⁸ INETA LIPŠA. Sievietes tēla veidošana Kārļa Ulmaņa autoritārajā režīmā (1934–1940): ideoloģija un īstenība. In: KASPARS ZELLIS (sast.). Sieviete Latvijas vēsturē. Rīga 2007, 80.–99. lpp., šeit 95. lpp.
- ²⁹ Nr. 133. Noteikumi par valsts darbinieku atalgojumu, 566. lpp.
- ³⁰ HELĒNA EMERBERGA. Dzelzceļa un pasta-telegrāfa un telefona resoru arodbiedrību līdzdalība likumdošanas procesā darbinieku darba apstākļu uzlabošanā (1922–1934). In: Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi VIII. Rīga 2023, Nr. 8, 90.–100. lpp., šeit 95. lpp.
- ³¹ VPDCS regulāri apmeklējamā Saeimas Likumdošanas un publisko tiesību, Sociālās likumdošanas, Budžeta un citas komisijas.
- ³² HELĒNA EMERBERGA. Latvijas Republikas ierēdņu institūts: Valsts un pašvaldību darbinieku centrālā savienība (1926–1934). Maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga 2024, 53. lpp.
- ³³ VPDCS ziņojums, 02.04.1929., Latvijas Nacionālais arhīvs Latvijas valsts vēstures arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVVA), 3082-1-4, 155. lp.
- ³⁴ EMERBERGA. Latvijas Republikas ierēdņu institūts, 57. lpp.
- ³⁵ VPDCS Sasniegumi 1929, 1930, LNA LVVA, 3082-1-18, 4. lp.
- ³⁶ VALSTS STATISTISKĀ PĀRVALDE. Latvijas statistiskā gada grāmata 1929, 420.–421. lpp.
- ³⁷ Sikāk sk.: Nr. 94. Pārgrozījumi un papildinājumi noteikumos par valsts darbinieku atalgojumu. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 10. burt. Rīga 1931, 436. lpp.; Nr. 75. Pārgrozījumi un papildinājumi valsts civildienesta nolikumā. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 7. burt. Rīga 1932, 76.–77. lpp.; Nr. 8. Noteikumi par krīzes laika atvilkumiem no valsts darbinieku un strādnieku atalgojuma un no valsts izmaksātajām pensijām. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 1. burt. Rīga 1932, 6. lpp.; Nr. 136. Pārgrozījums un papildinājums instrukcijās pie noteikumiem par krīzes laika atvilkumiem no valsts darbinieku un strādnieku atalgojuma un no valsts izmaksātajām pensijām. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 11. burt. Rīga 1932, 130. lpp.; Nr. 116. Pārgrozījumi noteikumos par krīzes laika atvilkumiem no valsts darbinieku un strādnieku atalgojuma un no valsts izmaksātajām pensijām. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 6. burt. Rīga 1933, 146.–147. lpp.;

Nr. 145. Pārgrozījumi noteikumos par krīzes laika atvilkumiem no valsts darbinieku un strādnieku atalgojuma un no valsts izmaksātajām pensijām. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 8. burt. Rīga 1933, 272. lpp.; Nr. 151. Pārgrozījumi noteikumos par krīzes laika atvilkumiem no valsts darbinieku un strādnieku atalgojuma un no valsts izmaksātajām pensijām. In: Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 7. burt. Rīga 1934, 166. lpp.

- ³⁸ Valsts darbinieku skaitu no 1922. līdz 1925. gadam sk.: EMERBERGA. Latvijas Republikas ierēdņu institūts, 113. lpp.
- ³⁹ VPDCS Protokols Nr. 12, 28.04.1932., LNA LVVA, 3082-1-10, 15.–16. lp.
- ⁴⁰ VPDCS Protokols Nr. 7, 07.03.1932., LNA LVVA, ibidem, 2. lp.
- ⁴¹ VPDCS Protokols Nr. 9, 21.03.1932., LNA LVVA, 3082-1-10, 7. lp.; VPDCS Protokols Nr. 10, 04.04.1932., LNA LVVA, ibidem, 9. lp.
- ⁴² 1934. gadā VPDCS deleģēja biedrības pie dažādām Saeimas partijām vai deputātiem, kā Latviešu zemnieku savienība, Jaunsaimnieku un sikgruntnieku partija, Progresīvā apvienība, Demokrātiskais centrs, Latgales zemnieku Progresīvā apvienība, Progresīvā zemnieku frakcija, Kristīgais darba bloks, Kristīgo zemnieku un katoļu frakcija, Jaunā zemnieku apvienība, Vācu frakcija, Krievu zemnieku frakcija, Krievu vecticībnieku darba tautas frakcija, un citiem konkrētiem deputātiem. (Saraksts, 1934, LNA LVVA, 3082-1-22, 192. lp.)
- ⁴³ VPDCS Protokols Nr. 4, 24.02.1932., LNA LVVA, 3082-1-10, 64.–65. lp.
- ⁴⁴ VPDCS Protokols Nr. 3, 28.02.1932., LNA LVVA, ibidem, 62.–63. lp.
- ⁴⁵ Sk.: Ekonomiskais boikots. In: Pašvaldību Darbinieks, 05.05.1933., 105.–107. lpp.; T. LIVIJS. Krustceļos. In: Pasta-Telegrāfa Dzīve, 07.07.1933., 120. lpp.; Valsts ierēdņi uzsāk ekonomisko boikotu. In: Pēdējā Briedī, 03.06.1933., 5. lpp.; Saraksts, 20.05.1933., LNA LVVA, 3082-1-21, 261. lp.; Aicinājums dalībai ekonomiskajā boikotā, 18.05.1933., LNA LVVA, ibidem, 262. lp.
- ⁴⁶ Rezolūcijas teksts: EMERBERGA. Latvijas Republikas ierēdņu institūts, 118.–119. lpp.
- ⁴⁷ JĀNIS TAURĒNS. Ierēdniecība. In: INESIS FELDMANIS (zin. red.). 15. maija Latvija. Rīga 2017, 131. lpp.

SUMMARY

The employment figures in interwar Latvia consisted of three sectors: state, municipal and private. The current paper is dedicated to the state employees (not including state autonomous companies), because they provided the functioning of the country. The civil service was made up of state employees from the highest levels of government (for example, ministries), and their affiliate institutions.

Three laws constituted the legal basis for civil service employees: the Civil Service Law defined who were the state employees, how they were hired and fired, and other important issues; the Working Time Law regulated the length of one working day, rest days, overtime pay and other questions; the Law Defining Job Categories formulated the criteria for drawing up salary tables.

The Central Union of State and Municipal Employees (CUSME; Latv. VPDCS) was founded in 1926. CUSME was the largest and most important organisation of civic powers. Its membership grew every year, reaching almost 18 000 members in 1934. CUSME actively cooperated with the *Saeima* and the Cabinet of Ministers, which heard the thoughts voiced by CUSME, because it was loyal to Latvia and democracy, and offered logical solutions to the problems that could be realized over time.

The employee had to be provided with a competitive salary and this had a considerable impact on the social and cultural opportunities of the employees, the quality of the job

and the attitude towards the employer. In the interwar period, the issue of salaries was decisive, because the cost of living meant that salaries could not cover the costs of basic needs. This problem was observed with regard to some state employees. The issue of salaries was affected by the financial situation of the country, where instability prevailed over the 16-year period.

Between 1918–1934, four phases of salary evolution can be identified. The first phase – the period until 1925. The basis for the salary system was created, with salary amounts, allowances (family allowances and the 13th-month salary), and a 1 : 6 ratio between the highest and lowest grades. The second phase – between 1925 and 1928. Salaries were raised for the first ten categories of posts, which resulted in a drastic change in the salary ratio of 1 : 10, which was against the law. This was a major cause of citizens' anger because the cost of living affected everyone in the country. From then on, CUSME cooperated with *Saeima* and the Cabinet of Ministers to change the 1925 salary system. The third phase – 1929. Salaries were changed twice, resulting in a small pay rise for the lower categories, although all employees did not receive the living wage of 100 lats calculated by the organisation. The fourth phase – The Great Depression. In the interests of financial savings, it affected the financial situation of state employees. Theoretically, salaries were not cut, but the time limit for service steps was increased, which extended the possibility for employees to receive the salary of the next level in their category, and family allowances and other benefits were reduced. At the beginning of the crisis, CUSME was aware of the need to save money, but this changed with the yearly changes in the law that worsened the financial situation of employees. CUSME took all the feasible steps to make its position known and attempt to influence the decisions, but without any results. A return to the pre-crisis financial situation was not achieved until 1937.

© 2024, Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar *Creative Commons* Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0).

This is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)